

Lelkes Lajos

**A MAGYAR
MEZŐGAZDASÁGI SZAKKÖNYVKIADÁS
ESEMÉNYNAPTÁRA
1950-2022**

Előszó helyett

Magyarországon a török háború utáni békésebb időszakban az élet minden területén megnőtt a tudás fontossága. Kisebb könyvecskék után 1791-ben megjelent Nagyváthy János mezőgazdasági szakkönyve: *A szorgalmatos mezei gazda*. Ezt követték az első folyóiratok, majd Pethe Ferenc *Pallérozott mezei gazdaság* című munkája. Az új század nemzeti lelkesedése a mezőgazdasági szakkönyvek iránti érdeklődést is fölerősítette. Majd Tisza Kálmán kormányai a gazdasági válságból kivezető utat a tudományos eredményektől remélték. Földművelésügyi miniszterei sorra alapították a mezőgazdasági és élelmiszeripari kutatóintézeteket, amelyek eredményeiket folyóirataikban és könyveiket tették közzé. A „mezei gazdák” is fölfedezték a könyvekből elsajátítható ismeretek hasznosságát. Falvak sokaságában alakultak gazda- és olvasóköri. A piac pedig sikeresen elégítette ki a szakismereti igényeket. A két világháború közt „Kert Magyarországról” álmodozó népi írók műveiben is szerepet játszott a tudás hasznosítása. A szovjet típusú tervgazdálkodás (és a minden sokszorosított írás politikai-ideológiai ellenőrzésének követelménye) hozta magával a könyvkiadás állami tulajdonba vételét, és új – szakkönyvkiadók – alakítását. Ezek sorában jött létre 1950-ben a Mezőgazdasági Könyv- és Folyóiratkiadó Vállalat, amelynek fontosabb eredményeit és sikereit – személyes tapasztalatai alapján – Lelkes Lajos az itt következő oldalakon foglalta össze.

dr. Taxner Ernő

Széchenyi díjas
professzor emirítusz

Bevezetőül

Mezőgazdász szakképesítésemet két kiváló intézményben szereztem. Szarvason 1958-ban a Tessedik Sámuel Mezőgazdasági Technikumban technikus oklevelet, majd ezt követően Budapesten a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán 1963-ban kertészmérnöki oklevelet kaptam.

Képesítéseimet követően rövid gyakorlati tevékenységemet befejezve 1963 év végén a Mezőgazdasági Könyv- és Folyóiratkiadó Vállalatnál szerkesztői megbízást kaptam.

Az 1950-ben alakult állami kiadóban számos ismeretre tettem szert a kiadó korábbi 13 évről, majd az 1975-ben jubiláló kiadó 25 éves megjelenéseit összegyűjtve megismertem részletesen az agrár- szakkönyvkiadás programjait.

1963-tól 1992-ig előbb a szakkönyvek szerkesztőjeként, később pedig a szaklapoktól megváló Mezőgazdasági Könyvkiadó Vállalat főszerkesztőjeként és igazgatójaként vettem részt a szakkönyvkiadásban.

A magyarországi rendszerváltozás a könyvkiadásban is új működést hozott létre, piacgazdasági körülmények között vált folytathatóvá a könyvkiadás, így a mezőgazdasági szakkönyvkiadás is. Az állami Mezőgazdasági Könyvkiadó Vállalat pénzügyi nehézségei miatt felszámolásra került. A folytatást kényszerhelyzet hozta létre. Az állami kiadó jó hagyományait megőrizve 1992-ben a kiadói munkatársak összefogásával megalakult a Mezőgazda Kiadó. Ennek alapítója és résztulajdonosa lettem, és mint igazgató folytattam szakkönyvkiadói tevékenységemet. A Mezőgazda Kiadó igazgatójaként és tulajdonosaként, később az új tulajdonosok megbízásából alkalmazott igazgatójaként 2022-ig, a kiadó megszűntéig irányítottam a Mezőgazda Kiadó szakmai tevékenységét, amely kiadó meghatározott szereplője volt a hazai mezőgazdasági könyvkiadás rendszerváltozást követő 30 évében.

A leírtak alapján vállaltam a visszatekintést a szakmai események alapján, nem minden részletre kitérően, hanem a meghatározó kiadói programok megjelenése szerint. Kezdetben az állami kiadó monopóliuma alapján, később pedig már a piacgazdasági körülmények között, meghatározó kiadói vezetőként.

Budapest, 2024. január

Megalakul a szocialista mezőgazdasági könyvkiadó

A megalakulás éve 1950. A kiadó neve Mezőgazdasági Könyv- és Folyóiratkiadó Vállalat. Az új kiadói alakulat Erdei Ferenc földművelésügyi miniszter támogatását élvezte, aki vidéki születésénél fogva jól ismerte a magyar mezőgazdaság múltját és jelenét. Azt a jelent, amikor hiányzott a tudás a mezőgazdaság vezetőinek nagy részéből. Átalakulóban voltak a családi gazdaságok, hasonlóan a háború előtti nagygazdaságokhoz. Az új „kádereknek” is nevezhető vezetők szakmai felkészültsége szegénynek volt mondható, kevés tapasztalt „gazdász” került vezető pozícióba. A helyzetet jól ismerte fel a nevezett miniszter, kezdeményezésére újfajta agrárkönyvkiadás vette kezdetét, szerencsére befogadva a korábbi évek szórványosan megjelent könyveit, természetesen módosítva az új mezőgazdasági átalakulás igényei szerint.

A sorozatok lettek a kezdeti időszak tudásközvetítői

A Mezőgazdasági Kiskönyvtár tudatosan kialakított szempontok szerint jelent meg. (1950–1953)

A sorozatot gyors segítségnek tartotta a kiadó, rövid, gyakorlatias kiadványok készültek.

– *Állattenyésztési sorozat*

Ezen belül például a baromfitenyésztés (Báldy B.), a lótenyésztés (Hámori D.), a juh-tenyésztés (Schandl J.), stb.

– *Növénytermesztési sorozat*

Ezen belül a kukorica termesztése (Berzsenyi-Janosits L.), a rizstermesztés (Némethy Z.), a cukorrépa termesztése (Sedlmayr K.), stb.

– *Kertészeti sorozat*

Ezen belül munkaszervezés (Főző J.-Bálint Gy.), a szőlő munkái (Prohászka F.), a borkezelés (Scholtz A.–Szilágyi D.), a zöldségtermesztés (Somos A.), stb.

– *Erdészeti sorozat*

Ezen belül az erdők telepítése (Babos I.), a vadgazdaság (Bertóti I.), a csemetekert (Rimler L.), az erdőművelés (Tompai K.–Baranyai J.), stb.

Csak néhány kiemelt példa igazolja, hogy a mezőgazdaság szinte minden ágazatához készültek sorozatok, többek között a Mezőgazdasági Gép-kiskönyvtár (1952–1954), a Mezőgazdasági Termelőszövetkezetek Üzemi Kiskönyvtára (1957–1961). Természetesen volt köztük Szocialista mezőgazdaság elnevezésű sorozat is (1950–1952). Ebben számos szovjet szerző műve is helyet kapott (Alekszejev, Kareszjev, Moszlov, stb).

Időtálló szakkönyvek megjelenése az ötvenes években

A címben jelzett időszak nagyon sok rossz emléket őriz a magyar könyvkiadásról. Elsősorban a meghatározó politikai elvárások miatt. Számos túlzottan támogatott és méltánytalanul tiltott szerzők sora alkotja a korszak visszaemlékezéseit. A mezőgazdasági szakkönyvkiadás nem volt a politikai irányítás áldozata, szerencsés kettősség jellemezte a kiadó tevékenységét. Eleget tett annak az igénynek, amely gyors és rövid szakmai ismereteket közvetített, de vállalta a szakmai ágazatok jeles képviselőinek, a kutatók, egyetemi tanárok által megírt szakkönyveknek a megjelentetését. A kiadó vezetőinek és szerkesztőinek a tájékozottságát igazolja a címben jelzett nagyszerű szakkönyveinek megjelenése, amelyek meghatározói voltak a magyar mezőgazdaságnak. A jól összeállított szerkesztőbizottságban az irányító minisztérium, a kutatás és oktatás jeles személyiségei, valamint gyakorlati szakemberek kaptak helyet. Jóváhagyásukkal időtálló művek születtek. Közülük példaként érdemes megemlíteni néhányat:

– *Növényvédelem*

Ezen belül Ubrizsy G.–Kerekes L. szerkesztette Gyakorlati kézikönyvét (1951), Ujvá-

- rosi M. Gyomnövények-gyomirtás című könyvét (1957), Manninger G. a szántóföldi növények állati kártevőiről készült könyvét (1961), Balázs G. a kertészeti növények állati kártevőit bemutató könyvét (1964)
- *Szántóföldi növények termesztése*
Ezen belül Láng G. sorozatosan megjelent a szántóföldi növénytermesztésről szóló könyveit (1954-1963), Grábner E. szintén növénytermesztési kézikönyvét (1956), Gruber F. rét- és legelőgazdálkodási ismereteit (1955)
 - *Gazdasági állatok tenyésztése, takarmányozása*
Ezen belül Schandl J. állattenyésztési ismeretei (1951), Örösi P. Z. méhészeti ismeretei (1952), Horn A. állattenyésztési ismeretei (1955), valamint 3 kötetes állattenyésztési enciklopédiája, szerk. Horn A. (1959)
 - *Állategészségügy, állatorvoslás*
Az állatorvoslás alapjainak ismeretei is kézikönyvekként jelentek meg. Kovács Gy. a háziállatok anatómiáját és a hozzátartozó atlaszt szerkesztette össze (1952). Ezt követően sorra jelentek meg az állatorvoslás szakterületeinek a tankönyvei: Hetzel–Bölcsházy–Mészáros közös könyve az állatorvosi szülészetéről (1953), Kómár Gy. könyve az állatorvosi szemészetéről (1953), majd Manninger R. kiváló könyvei következtek, először a bakteriológia (1953), majd Mócsy J.-sal a belgyógyászat (1956). Fehér Gy. is megírta első könyvét a kisállatok boncolásáról (1959).
 - *Kertészet*
Sikeres könyvek szerzői következnek, mivel a kertészet tudnivalói nemcsak a szakembereknek szóltak, hanem a ház körül és a hétvégi házak nyaralóinak kertészkedéséhez is tartalmaztak szakismereteket. Néhány szerző közülük évtizedeken át a nem létező sikerlista vezetői voltak. Mohácsy Mátyás gyümölcstermesztési ismeretei (1953-tól), majd Prohászka Ferenc szőlőtermesztési és borászati művei (1954) ma is vezetik a példányszámok nagyságát. Hozzájuk csatlakozott két szintén neves szerző Csepregi Pál a szőlőmetszésről írt könyve (1955), valamint Zilai János társszerzője szőlőfajták bemutatásával (1955). A szőlőtermesztők méltó partnere volt Soós István, aki több könyvet is összeállított, külön is érdemes megemlíteni Scholtz Albinnal megírt borgazdaságtanát (1955). És ezekben az években indult hódító útjára Szabó Béla gyümölcsborok házi készítése, amely évtizedeken át volt a szakma alapműve. Nem hagyható ki Somos András zöldségtermesztési műveinek méltatása (1955), valamint Ormos Imre kerttervezési és -építési műve sem (1955).
 - *Erdő- és vadgazdálkodás*
Itt olyan szerzőkkel találkozunk, akik a sorozatszerű könyvekben is közreműködtek. Bertóti István összegyűjtötte a vadgazdálkodás és a vadászat ismereteit kézikönyvbe (1956). Vele párhuzamosan Madas András az erdészeti kézikönyvet szerkesztette (1956). Ezt az időszakot jellemzi Vancsura Rudolf lombos fák és cserjékről szóló összefoglalója (1960).

Muraközy Tamás a lexikonszerkesztő

Az ötvenes évek végén a hatvanas évek elején megjelent összefoglaló művek szerzői és a kiadó irodalmi vezetője új lexikonsorozat megjelentetésébe kezdett. A mezőgazdaság szinte minden ágazatához készültek speciális kézikönyvek, ezáltal ismertté váltak olyan szerzők, akik alkalmasak a saját szakterületük ismereteit szócikkekben, tömörítve megírni. Közöttük számos olyan kutató vagy egyetemi tanár is vállalta az írást, akik az ötvenhatos események miatt új munkahelyre kényszerültek, vagy a nyugállományt választották.

A lexikonkiadás azonban sajátos ismereteket kívánt, ehhez létre kellett hozni a kiadón belül is hozzáértő szerkesztőségi munkatársakat. Muraközy Tamás Magyaróváron végzett gazdasz sokoldalú műveltséggel rendelkezett, ezért merte vállalni a szerkesztést és a munkatársak betanítását.

Minden lexikonhoz külön szerkesztőbizottságot hozott létre, amelyek meghatározták a szócikkeket, javaslatokat tettek a szerzőkre és a lektorokra, akik mind „külső” munkatársak voltak. Így a szerzők és lektorok irányítása több száz (200-400) munkatársat jelentett.

A megjelent lexikonok:

- 1958 Mezőgazdasági Lexikon 1-2 kötet
- 1963 Kertészeti Lexikon
- 1964 Vadászati és Faipari Lexikon
- 1970 Vízgazdálkodási Lexikon

Megjelentek a kertbarát mozgalom igényei (1968)

Az évszám nagyon jelentős a hazai politikai környezetben. Változásokat kínált a gazdaságpolitikában. Ennek hatása sajátosan jelent meg a kertbarátmozgalom kialakulásában. Híre ment, hogy Pomázon kertbarát kör alakult. Hatására az ország számos településén jöttek létre „mozgalmi” körök. A politika számára óvatosságot jelentett, ugyanis a ház körüli kertek, a vidéki nyaralók kertjeinek gazdái saját kereteiken belül gazdálkodni kezdtek. Félő volt, hogy a mozgalom a magánszektor (MASZEK) gyarapodásának szervezője lesz.

A Kertészeti Egyetem népszerű professzora Gyuró Ferenc azonban élére állt a mozgalomnak, és kiváló politikai háttérrel talált a Hazafias Népfront szervezeteiben. Támogatandó lett a mozgalom. Hatása a szakirodalom hiányát is felszínre hozta. Keresettek lettek a kertészkedés, a ház körüli gazdálkodás szakkönyvei.

Új könyvsorozat született a KERTÜNK – HÁZUNK – OTTHONUNK címen. Első kötete Zatykó L.-Z. Draskóczy E.: Nagy öröm a kiskert címen jelent meg. A kereskedelmi siker alapján sikerművek jelentek meg a kiadó korábbi kertészeti műveiből, kiegészülve a háztáji gazdálkodás és a háztartás témaköreivel. A sorozat tagja lett a jövedelmező állattartás (Molnár L.), a szarvasmarha a kisgazdaságban (Babinszky M.), a gazdaságos sertéstartás a ház körül (Basa J. – Gelei I.), baromfi a ház körül (Gonda I.), kertészet a fólia alatt (Turi I. – Fodor B.). A mozgalom igényei alapján olyan sikerkönyvek jelentek meg *Récsey*

Antónia közreműködésével, amelyek példányszáma korábban ismeretlen volt, a kiadások száma évente gyarapodott. Néhány példa a sikereskönyvek közül:

- Prohászka F.: Szőlő és bor
- Mohácsy M.: Gyümölcsstermesztés a házi- és háztáji kertekben
- Oláh S.: A családi ház kertje
- Ticsénszky M.: Virág a házban és a ház körül
- Jeszenszky Á.: Oltás, szemzés, dugványozás
- Mercz Á.: A must és a bor egyszerű kezelése
- Bálint Gy.: Gyümölcsöskert
- Kriszten Gy.: A szőlő helybenoltása, döntése, bujtása

A példányszámok külön említést érdemelnek. Ezek a számok a hazai mezőgazdasági szak-könyvkiadás megdönthetetlen csúcsait jelentik. Az évenkénti ismétlés a 20-40-50 ezer példányt jelentett, volt köztük olyan könyv is, amely a 80 000 példányt érte el. Összeadva a megjelenéseket, ezek a szakkönyvek több 100 000 példányban kerültek forgalomba, közülük volt olyan mű is, amely 500 000 példányt (Prohászka F.: Szőlő és bor) ért meg.

Az élelmiszer-tudomány és -ipar új kiadói feladatot jelentett

A hazai gazdaságirányítási politika 1967-ben az Élelmezésügyi Minisztériumot és a Földművelésügyi Minisztériumot egyesítette, és létrehozta a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztériumot (MÉM). Ezáltal a Mezőgazdasági Könyvkiadó Vállalat feladata lett a csatolt termékkör könyvkiadásának szervezése. Az új politikai koncepció alapján a Kertészeti Egyetem is bővítette oktatási területeit előbb a Tartósítóiipari Szak (1969), majd a Tartósítóiipari Kar (1972) létrehozásával, később pedig az intézmény a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem nevet viselte (1986).

A Mezőgazdasági Kiadó a feladat ellátásához olyan szerzőket kért fel, akik az említett Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem, a Budapesti Műszaki Egyetem és a speciális kutatóintézetek munkatársai voltak. Velük egészült ki a tartósítóiipari mérnök végzettségű kiadói szerkesztő (*Aranyossy Árpád*). A kiadói elképzelés szerint először a különböző iparágak kézikönyveit jelentette meg. Közöttük a Gabonaipari kézikönyv 1-2-3 kötetét (1970) *Tomay T.* szerkesztésében. Ezt követte a Konzervipari zsebkönyv (1971) *Kardos és Szemesné* által, majd a Húsipari kézikönyv jelent meg (1973) *Lőrincz F. és Lencsepeti J.* szerkesztésében. A sorozat jelentős műve a Hűtőipari kézikönyv volt (1978) *Beke Gy.* által irányított szerzői gárdával, és az Élesztő- és szeszipari kézikönyv (1979) *Sólyom L.* szerkesztésében.

Természetesen az elméleti alapismeretek sem maradtak ki az évek során. Ezek a könyvek is időtállóak nevezhetők.

- Gasztonyi K.: Az élelmiszerkémia alapjai (1979)
- Deák T.–Farkas J.–Incze K.: Konzerv, hús, és hűtőipari mikrobiológia (1980)
- Lásztity R.–Törley D.: Élelmiszer-analitika 1-2. kötet (1987)

A természetismeret könyvei is a sikerkönyvek között

A mezőgazdasági ismeretek kiegészítő témakörei voltak a megalakulástól az alaptudományok pl. biológia és a természettudományok ismeretei. Ezek a könyvek szintén a sikerkönyvek választékát bővítették. Éveken, sőt évtizedeken át ismételt megjelentetésük nagyon népszerűvé vált. Néhány példa igazolja a leírtakat.

- Vertse A.: Erdő-mező madarai (1953)
- Jávorka S.–Csapody V.: Erdő-mező virágai (1955)
- Bohus G.–Kalmár Z.: Erdő-mező gombái (1956)

A természeti ismereteket tartalmazó könyvek egyre szaporodtak, ezért indokolt volt új sorozatot létrehozni. Így született meg a NATURA sorozat saját emblémával 1986-ban.

A felsorolt sikeres szerzők körét a természetvédelmi témakörök szerzői egészítették ki, ugyanis az erdészet, a vadászat, a vadgazdálkodás és a már említett alaptudományok oktatói és kutatói ismertek voltak a szerkesztőségekben. Általuk új sorozatok születtek, amelyek már a természetvédelem alapjait is tartalmazták.

A környezetvédelem tudományterületével bővült a kiadói feladat

A Föld élővilágának veszélyeztettsége, a nagymértékű szennyeződés a hetvenes években vált a politikai és gazdasági irányítás számára fontos új tudományterületté. Új kutatási területek kaptak nyilvánosságot és az egyetemi képzés is kibővült az új ismeretek átadásával. A Mezőgazdasági Kiadó is érzékelte az új szakirodalmi elvárást, ezért az újonnan indult egyetemi szakon végzett szerkesztőt alkalmazott az új műfaj szervezésére. *Wenszky Ágnes* személyében. Természetesen az információit a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Környezettudományi Szak tanáraitól kapta, szakmérnöki diplomával. Velük indította útjára az új sorozatot: *Biológiai környezetünk védelme* (1976). Ezek a példák a kezdetet képviselik, a sorozatban 1981-ig folyamatosan jelentek meg további kötetek. Tanárai közreműködésével a következő kötetek születtek:

- Stefanovits P.: Talajvédelem, környezetvédelem (1977)
- Sterbetz I.: Élő örökségünk, generáció, génbank (1979)
- Láng I.: A környezetvédelem nemzetközi körképe (1980)
- Barótfi I.: Mezőgazdasági technika és környezetvédelem (1982)

Az új szemlélet és gazdálkodás az állami vezetést is új minisztérium létrehozására kényszerítette, melynek neve: Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium lett (1986)

A biogazdálkodás eszméi is beszűrődtek a „vasfüggönyön”

A hazai politika szigorúsága a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején enyhült. Szabadabbá váltak a „nyugatra” való utazások, amelyek során a nyelvet tudó kertbarát értelmiségiek találkoztak az Európában kialakuló, szinte mozgalomnak számító biogazdálkodás elveivel és gyakorlati eredményeivel. Hazaérkezve egyre több kertbarát kör tagjai honosították az új vegyszermentes, sajátos kertművelés módszereit. A kiadó érzékelve az újdonság iránti érdeklődést, külföldön megjelent könyvek fordításával lett az új ismeretek terjesztője. Először az új életmód eszméi magalapítójának könyvét fordította le. *Seifert, Alwin műve Kertészkedés mérgek nélkül* címen jelent meg (1981). A sikeres megjelenésen felbátorodva a kiadó szintén népszerű könyvet választott fordításra: *Franck, Gertrud: Öngyógyító kiskert* (1983).

A népszerűvé vált kiadványok ellenére a szakmapolitika óvatosságra intette a kiadót, mivel a biológiai-ökológiai módszerekről az a téves állítás alakult ki, hogy a termés mennyisége csökkenhet. És a magyar politikai vezetés féltette a hazai élelmiszer-ellátást, különös tekintettel a környező szocialista országok helyzetére. A politikai aggályok miatt a kiadó kibúvót keresett és talált. Megalakult ugyanis a Mezőgazdasági Kiadón belül a Plánétás Vgmk (Vállalati Gazdasági Munkaközösség). Ez a vállalkozás alkalmasnak ígérkezett az új, divatosnak is nevezhető elmélet és gyakorlat megjelentetéseire. Megjelent az új sorozat BIOFÜZETEK címen (1984). A sorozat első kötetének címe: Biogazda, biokertész/új gondolkodási mód kertbarátoknak.

A sorozat sikeres tagja volt a Dombágyásos kertművelés (1986), vele szemben politikai támadás érte a Reform életmód-étrend (1986) című füzetet, mivel a „reform” szó szinte tiltott volt. Mindezek ellenére a sorozatban 29 füzet jelent meg és 1989-ig terjesztette az újdonságnak számító szemléletet.

A támogatott, túrt és tiltott (3T) politikai irányítás a mezőgazdasági könyvkiadásban

A szocialista kultúrpolitika irányításának elveit az un. „háromté” határozta meg (támogatjuk, túrjuk, tiltjuk). Ezek az elvek a könyvkiadásban meghatározók voltak. A mezőgazdasági szakkönyvkiadásban azonban nem. A Mezőgazdasági Könyvkiadó Vállalat megalapítója a Földművelésügyi Minisztérium volt. A főhatóság létrehozta a szakértőkből álló szerkesztőbizottságot, amely jóváhagyásával jelentek meg a könyvek. Természetesen bizonyos művek megjelenését nem támogatta, szakmai érvek alapján. A javasolt kéziratok megjelenéséhez hozzárendelte a pénzügyi támogatást. Ez a támogatási rendszer azonban módosult, amikor az összes könyvkiadót a Művelődésügyi Minisztérium vette át. A könyvkiadás irányítása és felügyelete a Kiadói Főigazgatósághoz (KF) került. Az új szerkezetben nem volt elégséges a szakmai szerkesztőbizottság ajánlása, hanem külön kellett kérni a nevezett főhatóság jóváhagyását is. Általában a szakkönyvkiadóknak ezzel a bejelentési kötelezettséggel nem is volt problémája, mert elfogadta a szakértők vélemé-

nyét. Mindezek ellenére a Mezőgazdasági Könyvkiadóban is tiltásra, sőt bezúzásra került egy könyv. A bejelentés jóváhagyását követően a kiadó kinyomtatta *Szalai Miklós: Fűben, fában orvosság* (gyógynövények és természetes gyógymódok) című könyvét (1973), de az egészségügyi főhatóság ennek forgalmazását károsnak találta. Valószínűleg a szerző is tiltólistára került, mert Halimba község esperese volt és a természetes gyógymódok sem voltak támogatásra méltók. A könyv kinyomott 30 000 példánya bezúzásra került. A büntetés miatt kiadónk igazgatója következőképpen fejezte ki rosszallását: „...elvtársak maradjunk a szürke sávban”.

Nem volt ilyen súlyos következménye egy másik könyv megjelentetésének, amely az ikebana ismereteit tartalmazta. *Ivaki Tosiko ikebana* tanár hazánkban tartózkodott és érdeklődést mutatott a kialakuló virágkötészeti szakma iránt. Tudását szerette volna a kiadó népszerűsíteni, ezért szerződést kötött a könyve kiadására. A bejelentés-engedélyezés során azonban a KF nem javasolta a kiadványt, mert a kézirat a zen buddhizmus tanait is tartalmazta. Ezt károsnak ítélte meg. Végül sikerült a főhatósággal megegyezést kötni, hogy a mű nem a Mezőgazdasági Kiadó hatáskörébe tartozik, de mint sajátos művészeti ágazat, a Corvina Kiadóval közösen megjelenhet (1980).

Az eseményeket megidézve a mezőgazdasági szakkönyvkiadás nem volt a kultúrpolitikai szenvedő ágazata.

Rendszerváltozás: új kiadók születnek a piacgazdaságban

A rendszerváltozás megváltoztatta az ország gazdasági irányítását. Megszűnt az állami Mezőgazdasági Könyvkiadó Vállalat kizárólagos joga a terület szakkönyvkiadásában. Megszűnt a biztos állami támogatás is. Kérdéssé vált, hogy a szakkönyvkiadás támogatás nélkül működőképes-e. Az agrár szakkönyvkiadásban a korábbi években elsajátított ismereteik alapján néhányan vállalkoztak új, piaci alapon működő szakkönyvkiadó létrehozására.

Megalakult az *Agroinform Kiadó* az Országos Mezőgazdasági Könyvtár munkatársa, Bolyky István által. Hasonló kiadói tapasztalattal a *Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó* is V. Farkas József vezetésével. Az állami kiadó szakmai örökségét a *Mezőgazda Kiadó* vállalta Lelkes Lajos és munkatársai tulajdonlásával (1992).

Szakkönyvhiány és piaci kereslet alakult ki

Az új kiadók azért vállalkoztak a szinte ismeretlen feladatra a szakkönyvpiacon, mert a rendszerváltozás új szerkezetet hozott létre a mezőgazdaságban. Megjelentek az egyéni és családi kisgazdaságok, az újjáalakuló nagyüzemek mellett. A korábban megjelent, csak a nagyüzemek szakmai igényeihez alkalmazkodó kiadványok átalakítást kívántak, amely megsokszorozta a kiadói feladatokat. Ez az új helyzet reményt jelentett az új kiadóknak is szükséges tevékenységükhöz. A rendszerváltás nemcsak a gyakorlati mezőgazdaságban

igényelt új ismereteket, hanem a felsőoktatásban is megnövelte a hallgatók létszámát. Ez is megnövelte a szakkönyvek iránti keresletet.

A szaktudás hiányát és vele párhuzamosan a szakkönyvek hiányát a földművelésügyi tárca is érzékelte, ezért a kutatási és szakképzési főosztályát bízta meg az új igények szerinti támogatási szerkezet kialakítására. *Várady Katalin* a főosztály munkatársa nagy elkötelezettséggel végezte a feladatot és a szakkiadók javaslatai alapján kidolgozta és elfogadtatta a minisztérium új támogatási rendszerét.

A minisztérium által meghirdetett pályázatra várakozáson felül érkeztek pályázatok. Tartalmuk alapján szükséges volt két pályázati tagozatot létrehozni. Az egyik a *Gazdálkodást segítő kiadványok* részére létrehozott bizottság lett, a másik a felsőoktatási tankönyvek kiadását támogató bizottság. (*ITSZB – Intézményközi Tankönyvkiadási Szakértő Bizottság*)

A gyakorlati gazdálkodás ismereteit tartalmazó olyan művek jelentek meg, amelyek éveken át újranyomással kerültek forgalomba. A gazdálkodást segítő gyakorlatias könyvek első példányai például a Zöldségfajtatás (Túri I. – 1993), Növénytermesztés (Kismányoki T. – 1995), Sertéstenyésztés és -tartás (Kozma Gy. – 1995), a gyümölcsstermesztés (Sipos B. – 1997).

Az ITSZB sajátos szakértőkből állott. Minden agrár szakoktatási kar oktatási dékán-helyettese képviselte az intézmény tankönyvigényét. Ennek a bizottságnak sikerült összehangolni az igényeket, ezáltal a tudományterületeket oktató intézmények nem külön-külön készítették el a tankönyveket, hanem szerzői közösségeket hoztak létre, vagy elfogadták egy-egy intézet speciális művét. Így nehezebb szerkesztői munkával, de egymással nem konkurálva jelentek meg a tankönyvek.

A felsőoktatási tankönyvkiadásról

A mezőgazdasági szakkönyvkiadás legsikeresebb ágazatának nevezhetjük az ITSZB által támogatott tankönyvkiadást. Számos kézirat gyűlt össze a tanszékeken, amelyek kiadásra vártak. Az ITSZB pályázati kiírásaira özlönlöttek a könyvajánlatok. Ezek a művek úgynevezett kettős hasznosításúaknak nevezhetők. Nem didaktikus, óraszámhoz igazított „tankönyvek” voltak, hanem az egyes ágazatok összefoglaló kézikönyvei. Tartalmaik megfelelő válogatással alkalmasak voltak úgy a főiskolai képzéshez egyben az egyetemi képzéshez. Ami különlegességüket illeti, a szakma gyakorló vezetői részére is használhatóak voltak. A szakma egyébként sem tudott volna külön-külön szakkönyveket befogadni, és a szerzői kínálat sem állt rendelkezésre. Kimagaslóan értékes és sikeres művek születtek a kettős hasznosítás elvei alapján, a következő évtizedek alapműveivé váltak. Értékes tartalmuk alapján jó példaként néhány könyv megérdemli felsorolásukat:

- Stefanovits P.: Talajtan (1992)
- Karsai F.–Vörös K.: Állatorvosi belgyógyászat (1993)
- Gencsi L.– Ancsura R.: Dendrológia (1993)
- Gasztonyi K.–Lásztity R.: Élelmiszerkémia 1-2. kötet (1993)
- Bocz E.: Szántóföldi növénytermesztés (1993)

- Schmidt J.: Takarmányozástan (1993)
- Szendrő P.: Mezőgazdasági géptan (1994)
- Horn P.: Állattenyésztés 1. kötet: szarvasmarha, ló, juh (1995)
- Hrotkó K.: Gyümölcsfaiskola (1995)
- Kóhalmi T.: Vadászati enciklopédia (1995)
- Glits M.–Folk Gy.: Kertészeti növénykórtan (1997)
- Bernáth J.: Vadon termő és termesztett gyógynövények (1997)

Új pályázati rendszer jön létre

A rendszerváltás új kiadói szerkezetet kényszerített a könyvkiadásra. Új kiadók születtek az egyetemeken belül és kívül, a hagyományos kiadók pedig új stratégiát alakítottak ki. Bebizonyosodott ugyanis, hogy a tudományos és felsőfokú tankönyvkiadás állami támogatás nélkül nem életképes. Az oktatásért felelős minisztérium konzultációra hívta a szakkönyvkiadókat a Közgazdasági Egyetemre. A kiadói javaslatokat *Veres Pál* minisztériumi munkatárs összegezte és közvetítette a minisztérium vezetői felé. Ezt követően rövid nyugat-európai tanulmányutat tettek az ottani gyakorlat megismerésére. Mindezek alapján létrejött a minisztérium irányításával és pénzügyi fedezetével a Felsőoktatási Tankönyvkiadási *Pályázati Iroda*, amely többször váltotta a nevét, de a támogatási elvei folytonosak voltak. Köszönhető volt ez *Borbély Gábor* egyetemi oktatónak, aki folyamatosan igazgatóként irányította az irodát.

A pályázati iroda a különböző szakterületek oktatóiból és kutatóiból szakértői bizottságokat hozott létre. Ennek megfelelően a mezőgazdaságtudomány is képviseltetést kapott. Elfogadtatta a kuratóriummal, hogy a már működő ITSZB tagjaiból jöjjön létre a szakbizottság, így kiküszöbölve a kedvezőtlen párhuzamos javaslatok ajánlását. Mindkét bizottságot az ITSZB elnöke *Hajós László* egyetemi tanár vezette. Ez a helyzet nagyon kedvező volt a mezőgazdasági szakkönyvkiadás számára, mivel így két helyen is tudta összehangolni a pénzügyi támogatásokat javaslataival.

A szakkönyvkiadás igényeit és gyarapodását érzékelve a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Egyesülete (MKKE) is segíteni akarta a szakkönyvkiadókat, ezért *Barth István* elnök és *Zentai Péter László* igazgató kezdeményezésére létrehozta a „Szakkönyv és Felsőoktatási Tankönyv Tagozatot”, *Lelkes Lajos* elnökségével.

A szakkönyvek gyarapodása alapján az MKKE és a pályázati iroda létrehozta a *Felsőoktatási Tankönyvek és Tudományos Könyvek Kiállítását és Vásárát*, konferenciával kiegészítve. Az első rendezvény a Közgazdaságtudományi Egyetemen volt, de szűkös helye miatt a Budapesti Műszaki Egyetem (BME) lett évente a kiállítás és vásár helyszíne (1996). Időpontja a tudomány napjához közel, és a vizsgaidőszak kezdetére esett, bízva a hallgatók vásárlási igényeiben. A kiállításra a felsőoktatási intézmények, a szakmai könyvkiadók és a különféle tudományos kutatóintézetek jelentkeztek. A kiállítás és konferencia 12 éven át volt jelentős eseménye a hazai felsőoktatási és tudományos életnek.

A kiállítás fontosságát és népszerűségét a kiállítók száma jelzi, volt olyan év, hogy 70 kiállító hozta el kiadványait.

A Mezőgazdasági Könyvhónap megújulásának kezdeti évei

A mezőgazdasági könyvkiadás állami intézményét, a Mezőgazdasági Könyvkiadó Vállalatot a Földművelésügyi Minisztérium hozta létre. Minisztere Erdei Ferenc jól érzékelte a szakmai tudás fontosságát, így a könyvkiadó mellett a szakirodalom népszerűsítését is fontosnak tartotta. A szakkönyvek népszerűsítésére a február hónapot választotta, mivel ez a hónap a tavaszi munkák előtt alkalmat kínált a tudás gyarapítására. Megszületett a Mezőgazdasági Könyvhónap. A rendezvénysorozatot a megalakulást követően egy-egy állami gazdaságban vagy jól működő termelőszövetkezetben indították. Az ünnepi megnyitót az egész hónapon át író-olvasó találkozók követték, általában a kutató- és felsőoktatási intézetek könyvtárában. Ezek a találkozók a kertbarát mozgalom megjelenésével a kultúrházak kertbarátköreiben látványosan bővültek. Ekkor vált közzismertté *Bálint György* („gazda”) színes előadásaival. A rendezvénysorozat a rendszerváltozáskor megszűnt, mint ahogy a kizárólagossággal meghatalmazott Mezőgazdasági Könyvkiadó Vállalat (1992) is.

A szakminisztériumok korábban bemutatott támogatási rendszerének eredményeképpen szaporodtak az átdolgozott és új könyvek, amelyek megismertetésére jó módszernek kínálkozott a Mezőgazdasági Könyvhónap felújítása. Kezdetben a Mezőgazda Kiadó rendezte a könyvhónapi bemutatót. Sikere alapján érdemesnek látszott a választék kibővítése a szakmai folyóiratokkal, ezáltal a „könyvhónap” a szakirodalom hónapjává vált.

A szaklapokat kiadó *Magyar Mezőgazdaság Kiadó* társulásával és *Sári Enikő* igazgató közreműködésével a korábbi hagyományoktól eltérő egy hónapos rendezvénysorozat jött létre. Meghívást kaptak a társkiadók (Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Agroinform Kiadó), az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ, valamint a kutatóintézetek tudományos könyvei, és a szakképzés (szakközépiskola, szakmunkás) tankönyveit kiadó állami tulajdonú intézete. Nem csak a kínálat bővült, hanem a hónap eseményei új szerkezetben kerültek megrendezésre. Köszönhető volt ez a Földművelésügyi Minisztérium anyagi és szakmai támogatásának is.

Kialakultak a rendezvénysorozat eseményei:

- Ünnepi megnyitó a Mezőgazdasági Múzeum Vajdahunyad Várában. Az ünnepséghez tartozott a mindenkori földművelésügyi minisztérium vezetőjének köszöntője, a megjelent újdonságok szerzőinek előadása, az év „szakkönyvszerzőjének és szakújságírójának” díjátadása. A kiállítás nem csak az újdonságokat mutatta be, hanem a kapható könyvek és szaklapok teljes választékát. Ezek becsült száma megközelítette az 1 000 címváltozatot.
- Országos vándorkiállítás és konferencia követte a megnyitót. A hónap folyamán vidéki felsőoktatási és szakképző intézmények, valamint üzemek adtak helyet a kiállításnak és a szakemberek találkozóinak. A vidéki oktatási intézményekben Magyaróváron és Szarvason (2003), Keszthelyen (2004), Gyöngyösön (2005), Sopronban (2006), Debrecenben (2007), Szegeden (2008), Nyíregyházán (2010), Kaposváron (2012), Szolnokon (2013) voltak a helyszínek. A vidéki szakképző intézményekben és mezőgazdasági nagyüzemekben is bemutatkozott a kiállítás vásárral egybekötve: pld. Jánoshalmán (2004), Mezőhegyesen a ménesbirtokon (2006), Bólyban a mező-

gazdasági kombinátban (2010), Bonyhádön a városi könyvtárban (2011), Barcsön a szakképző intézetben (2013).

- Író-olvasó találkozó helyszíne volt az Országos Mezőgazdasági Könyvtár. Szervezője *Gulácsiné Pápai Erika* vállalta a szerzők és műveik bemutatását.
- A rendezvények fő szervezője *Varga Katalin* a Mezőgazda Kiadó munkatársa volt.
- Záróeseménye is volt a februári könyvhónapnak. A szakminisztérium a szakirodalom fontosságát a szűk körű minisztériumi fogadásán erősítette meg, szakmai kitüntetések adományozásával.

A határon túlra is ellátogatott a Mezőgazdasági Könyvhónap

A hazai agráregyetemek az évek során vendégtanárokkal segítették a határon túli magyar intézményeket, majd önálló karok létrejöttével vált még szorosabbá az együttműködés. Az a javaslat, hogy a magyar szakirodalom is elérhető legyen a határon túl is, valóságos igényné vált. A kiállítás és a konferencia első próbája Erdélyben, Marosvásárhelyen (2005) került megrendezésre. Érdekessége volt, hogy az erdélyi román szakkiadók is megjelentek, nem nagy kínálattal. A könyvkiállítás kínálatát a kiadók a rendezvény befejezését követően adományként átadták a helyi egyetemi könyvtárnak.

A sikeres főpróbát évenként más-más határon túli agrárképző városokban megrendezett könyvhónapi rendezvény követte: 2006-ban Szerbiában a Vajdaságban Zentán, 2007-ben Szlovákiában a Felvidéken Udvardon, 2008-ban Szlovéniában a muraközi Lendván, majd Ukrajnában Kárpátalján Beregszászon 2009-ben volt sikeres a bemutatkozás és az adományozás. A teljes kiállítás anyaga ott maradt a rendező intézményekben, kb. 1 000 féle kiadvány átadásával.

Értelmező- és szakszótárak az oktatás és a tudomány segítésére

A szocialista állami könyvkiadók számára monopol jogokat biztosított a politikai irányítás. Ilyen jogosítványt jelentett az Akadémiai Kiadónak a szótárkiadás is. Ez a jogosítvány azonban nem zárta ki, hogy a mezőgazdaságtudomány témakörében szakszótárt jelentessen meg a Mezőgazdasági Kiadó. Az első próbálkozást az Állatorvosi értelmező szótár jelentette *Gallyas Csaba és Hollós Ferenc* szerkesztésében 1984-ben (magyar-latin). A sikeres próbálkozást *Széki Pál: Zoológiai értelmező szótára* (1995) és *Priszter Szaniszló: Növényneveink* kiadása követte (magyar-latin) 1998-ban.

A rendszerváltozást követően az átalakult és új könyvkiadók számára a piacgazdaság igényei szerint megnyílt a lehetőség az idegen nyelvű szótárak kiadására. A Mezőgazda Kiadó is élt az új helyzet kínálta alkalommal és elhatározta többnyelvű szakszótárak kiadását. Az ITSZB segítségével felkutatta azokat az egyetemi tanszékeket, amelyek saját oktatási célra évek óta gyűjtötték a szakkifejezések idegen nyelvű változatait. Az első sorozatot *Petrikás Árpádné* kínálta kiadásra. 1993-ban kézírata alapján megjelent külön kötetekben a magyar, az angol, a francia, a német, az orosz és a spanyol növénytermesztési

szótár. Az első próbálkozásokat az eladott példányok sikere igazolta, és sorozatszerűen jelentek meg a következő kötetek:

- *Farkas J.*: Állattenyésztési szótár (2005) (magyar, angol, francia, német, orosz)
- *Karsai F.–Vörös K.*: Állatorvosi szótár (2005) (magyar, latin, angol, német)
- *Gallyas Cs.–Petrikás Á.-né*: Növénytermesztési szótár (2006) (magyar, angol, német, spanyol, olasz)
- *Kállai M.–Lelkes L.*: Szőlészeti és borászati szótár (2011) (magyar, angol, francia, német, olasz, orosz)

Az idegen nyelvű papíralapú szótáraknak megszűnt a kelendősége az internet által kínált lehetőséggel. Az új digitális szótárkínálat szinte megszüntette a szótárkiadást.

Szakkönyvek a védett természeti értékekről

Az állami mezőgazdasági kiadó szerzői közreműködői voltak a biológiai, a természettudományi és újabban a környezetvédelmi ismeretek szakkönyvkiadásának. A természetvédelem szakirodalmának megjelentetése számukra is természetes feladat volt. A szakértők és a szaktanácsadók közül *Kopasz Margit* és *Rakonczay Zoltán* közreműködése meghatározta a természetvédelmi szakirodalom választékát.

1976-ban jelent meg összefoglaló műként *Kopasz Margit Védett természeti értékeink* című könyve. *Rakonczay Zoltán* pedig egy sokkötetes sorozatot indított el, szinte útikalauzt a szakembereknek és a természetjáróknak a védett értékeket bemutatva a következő címeken: Kiskunságtól a Sárrétig (1987), Balatonkenesétől a Kis-Balatonig (1994), Szigetköztől az Őrségig (1996), Göcsejtől Mohácsig (1998), Kiskunságtól Bácsalmásig (2001), Hortobágytól Bátorligetig (2004), Marostól a Sárrétig (2006).

A természetvédelem fontossága miatt a hazai politikai és szakmai vezetés nemzeti parkok létrehozását határozta el. Ezek az új intézmények a természetvédelem, a kutatás és az oktatás bázisai lettek. Indokolt volt „monografikus” bemutatásuk. A róluk szóló terjedelmes kötetek sorozatszerűen jelentek meg:

- Kovács G.-né–Salamon F.: Hortobágy (1976)
- Tóth K.: Nemzeti park a Kiskunságban (1979)
- Sándor A.: Bükk Nemzeti Park (1984)
- Iványi I.–Lechmann A.: Duna-Dráva Nemzeti Park (2002)

A környezetvédelmi minisztérium, és a természetvédelmi hivatal jelentős pénzügyi támogatásával reprezentatív könyvek megjelentetése is megvalósul. Ezek a könyvek a valóságos költségek alapján képzett piaci áron nem kerülhettek forgalomba. Ezért megkapták a jelentős támogatást:

- Tardy J.: Magyarország településeinek védett természeti értékei (1996)
- Haraszthy L.: Magyarország madarai (1998)
- Farkas S.: Magyarország védett növényei (1999)
- Székely K.: Magyarország fokozottan védett barlangjai (2003)

Robbanásszerű igény jelent meg a lótenyésztés, a lovaskultúra iránt

A rendszerváltozás, a privatizáció, a turizmus sokszínűsége népszerűvé tette a lovat, mint társállatot. A szakmai ismeretek azonban nem voltak szakkönyvekben hozzáférhetők. A szocializmus politikai hozzáállása a tenyésztésen túl a lovaskultúra számos ágazatát „úri huncutságnak” tartotta. A szakmai ismeretek nagyon szűk körben voltak megszerezhetők. A mezőgazdasági szakkönyvkiadásban az új igények szinte új ágazatként jelentek meg könyvek formájában. Az új szakpolitika hatására létrejött Kaposváron a Pannon Lovasakadémia, kiegészülve látványos lovardával.

Szerzőket keresve két kiváló szakembert talált a kiadó *Bodó Imre* és *Hecker Walter* személyében. Elkészítették a *Lótenyésztők kézikönyvének* (1996) kéziratát. A megjelenés nagy sikert hozott. A Pannon Lovasakadémiát is vezető *Hecker Walter* vállalkozott könyvsorozat szerkesztésére, és hozzájárult a Lovasakadémia sorozatcím használatához. A sorozatba külföldön sikeres könyvek fordítását ajánlotta, elsősorban német nyelven megjelenteket.

A Lovasakadémia első kötete 1997-ben jelent meg a fiatal hátszló alapkiképzéséről (Klimke), ezt követték az elrontott ló utóidomítása (Schramm 1998), majd a military ló kiképzése (1999), a díjugratás (Némethy 2002), a jól képzett ló (Düe, Veltjens, Miesner, Plewa, Putz (2006), a lovasterápia (2008) már a sorozat 18. kötete volt. A kiadó hazai szerzőket is talált. *Mihók Sándor* a Lófajták könyve 2004-ben, *Horváth Zoltán* Lóbetegségek 2006-ban, *Radnai Imre* Lovasszótár című műve szintén 2006-ban jelent meg.

A sikeres magyar fogathajtók sikereinek hatására is keresettek lettek a szakkönyvek, a hazai szerzők által írtak: *Váczai E.*: Fogathajtás (2007), *Molnár J.*: Fogatlovak kiképzése, idomítása (2007).

A lovaspanziók és a magánlótartók létszáma tovább növekedett, ezért új sorozat létrehozása is aktuálissá vált, *Lovaskultúra* sorozatcímen, amelynek szerkesztését *Mihók Sándor* vállalta. A sorozat kötetei Lókiképzés, Értsük meg a ló viselkedését, A ló takarmányozása, A ló mozgásának biomechanikája, stb...

Nem feledkezett meg a kiadó a gyerekek közt nagyon népszerű lovaglásról sem, lefordította H. Lebherz: *Lovasiskola gyerekeknek* című könyvét.

A paraszti hagyományokat is közvetítette az agrárkönyvkiadás

A szakkönyvkiadásnak is kizárólagos területei voltak a hazai könyvkiadásban, A Mezőgazdasági Könyvkiadó nem volt hivatott a „néprajz” témakörének gondozására. Ennek ellenére voltak próbálkozásai a néphagyomány megjelentetésére a szocialista kiadói szervezetben. Szerzői a mezőgazdaság-tudomány művelése során természetes módon megismerték azokat a paraszti hagyományokat, amelyek az ünnepekhez kötődő hagyományokat jelentették.

A kiadó ezért vállalta néhány esetben a témakörhöz tartozó könyvek megjelentetését. Példaként a következő könyvek említésre érdemesek:

- Béres A.: Arra van egy kőhíd rakva (Hortobágyi és hajdúsági pásztor történetek) (1982)
- Oláh A.: Az idő a gazda mindenütt (Népi meteorológia és kozmobiológia) (1986)
- Tarján G.: Mindennapi hagyomány (Néprajzi ismeretek mai használatra) (1984)

A rendszerváltozást követően megszűnt a kiadók tematikai korlátozása, ezért a kiadó szerkesztői a témakör bővítését határozták el. Ebben az esetben is lehetőséget kínált az akkor már jól működő leányvállalat a Planétás Kiadó.

A sikeres, 1972-ben megszületett „TÁNCCHÁZ” mozgalom pedig kereste a népzene, néptánc, népi kézművesség ismereteit. Felismerve a helyzetet új sorozatot indított útjára: JELENLÉVŐ MÚLT címen.

Kedvező helyzetet jelentett, hogy a korábbi években szinte csak véletlenszerűen jelentek meg a néphagyomány témakörében könyvek, ezért kiváló kéziratok feküdtek a fiókokba kiadásra várva. Mindezek miatt nem kellett várni több évet a kéziratok megírására. A publikálást kiváló tanácsadók segítették *Martin György* és *Foltin Jolán* személyében, *Szabados Katalin* – kiadói szerkesztő – közreműködésével.

Az új sorozat induló kötetei a néphagyomány meghatározó témaköreiből közölték a szakismereteket:

- Tátrai ZS.–Karácsony Molnár E.: Jeles napők ünnepi szokások (1998)
- Virágvolgyi M, Felföldi L.: A széki hangszeres népzene (2000)
- Lázár K.: Népi játékok (1998)
- Felföldi L. Pesovár E.: A magyar nép és nemzetiségeinek táncgyománya (1999)
- Bellon T.–Fügedi M.–Szilágyi M.: Tárgyalkotó népművészet (1998)
- Flórián M.: Magyar parasztviseletek (2001)
- Vargyas L.: A magyarság népzeneje (2002)

A megjelenési évszámok a kezdeti választékot képviselik. A kereslet azonban igazolta a kezdeményezés sikerét és a kuratóriumokban véleményező szakemberek is elismeréssel fogadták az új sorozatot. Szükség is volt támogatásukra, mivel a példányszámok támogatás nélkül nem voltak gazdaságilag eredményesek. A sorozat fő támogatója a Nemzeti Kulturális Alap Népművészeti kollégiuma volt.

A „Könyvistálló” szerepe a mezőgazdasági szakkönyvek terjesztésében

Az új nagykereskedelemre, amit „könyvistállónak” nevezünk el, azért volt szükség, mert az átalakult szocialista vállalati nagykereskedelem a piaczgazdasági körülmények között alkalmatlanná vált a mezőgazdasági szakkönyvek terjesztésére. A könyvterjesztés ugyanis kizárólagosan, azaz monopolhelyzetben működött a három nagykereskedővel. Az Állami Könyvterjesztő Vállalat (ÁKV) Budapest ellátását végezte, a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat feladata a vidék ellátása volt és a két meghatározó vállalatot a SZÖVKÖNYV azaz a szövetkezeti könyvterjesztő egészítette ki a könyvterjesztés minden kockázatát viselve.

A rendszer ugyanis úgy működött, hogy a kiadók éves tervajánlatot készítettek, meghatározva a fogyasztói árat és a példányszámot. A fogyasztói árat sem a költségek szerint állapította meg a kiadó, hanem az irányító hatóság normája szerint. Ez a mű kategóriája és terjedelme alapján került megállapításra. A kiadó egyéves terve alapján a nevezett terjesztővállalatokkal alakította ki a végleges példányszámot. Ennek helye az ún. „tervtárgyalás” volt. A Mezőgazdasági Könyvkiadó Vállalat a sikeres megrendelésre sajátos helységeket ajánlott. Többek között például a Szőlészeti és Borászati Kutató Intézet Kőbányán működtetett pincészetét. Ez a hely egyébként illett az ajánlathoz, mert a kiadó kertészkedésről (szőlészetről-borászatról) szóló könyvei a terjesztők számára kedvező ajánlatot jelentettek. A tervtárgyláson megállapodott fogyasztói árak és példányszámok alapján a terjesztő vállalatokat terhelte a felelősség a sikeres értékesítésért. A kiadó a megrendelt példányok leszállítását követően megkapta a könyvek ellenértékét. Ez a módszer szűnt meg a rendszerváltozáskor. Minden felelősség visszakerült a kiadóhoz.

A nagy állami terjesztővállalatok a privatizáció során osztódtak, mellettük új könyvkereskedők jelentek meg. Mindegyikük számára a jövedelmező tevékenység volt a meghatározó cél. Sikerkönyveket, botránykönyveket kerestek és terjesztettek. Ennek az elvárásnak a legkevésbé feleltek meg a mező- és élelmiszergazdasági szakkönyvek. Kivételt talán a népszerű kertbarát és állatbarát könyvek jelentettek. Az új helyzet új terjesztő módszert és új szervezetet kívánt. Ennek kialakítását vállalta a Mezőgazda Kiadó és sajátos, mindenki mástól megkülönböztetett nevet talált „Könyvistálló” megnevezéssel. Az új szakmai hálózat kialakításában fontos szerepet vállalt *Pető Gáborné Böbe*.

Az agrárfelsőoktatási főiskolákon és egyetemeken megnőtt a létszám, és új igény alakult ki a megszerezhető tananyagok iránt. Ezt az igényt az egyetemi jegyzetek, a felsőoktatási tankönyvek, a tudományos kiadványok és gyakorlatias szakkönyvek tudták kielégíteni. A hallgatók ellátása új piacot jelentett a szakkiadók számára. A földművelődésügyi tárca által működtetett és finanszírozott felsőoktatási tankönyvkiadó bizottság (ITSZB) segítőkész partnernek bizonyult a 11 városban működő agrárkarok szakirodalmának ellátásával. Korábban ezek a karok csak a saját jegyzeteiket forgalmazták. A Mezőgazda Kiadó vállalta a saját jegyzetek, a más karokon készült egyetemi tankönyvek és az agrárterületen működő tudományos intézetek kiadványainak begyűjtését és a karok igényeinek ellátását. A felsőoktatási intézetek helyet adtak a Könyvistállónak nevezett kereskedelmi tevékenységnek. A jegyzet- és tankönyvellátót a megállapodott felek közös költségvetéssel működtették. A berendezett helységeket közös számítógépes adatrögzítéssel látták el, ezáltal lehetővé vált a hallgatói pénzügyi támogatások nyilvántartása is.

Az egyetemi Könyvistállók nem csak a hallgatók igényeit elégítették ki, jelentős forgalmat képviseltek az intézmények által szervezett szakmai tanácskozások, tudományos konferenciák. Volt néhány olyan intézmény is, amely a környezetében országos kiállítást szervezett mint például Hódmezővásárhelyen az Alföldi Állattenyésztési Kiállítás és Vásár, Debrecenben a Farmerexpo, Kaposváron a Kaposvári Állattenyésztési Napok. Ez a terjesztőhálózat nagy megalágyedéssel működött, egészen a „bolognai” szerkezet átvételéig.

Az Európai Unió és az internet hatása a szakkönyvkiadásra

Az EU-hoz való csatlakozást követően (2004) alkalmazkodni kellett az unió felsőoktatási rendszeréhez is. Ezáltal létrejött az osztott képzési szerkezet, alapszakra és mesterszakra bontva a képzést. Ez a változás magával hozta a tananyagok megváltoztatását. A korábbi évek tankönyv-szakkönyvei már nem voltak megfelelőek. Változott, megnövekedett a szakok száma, és nagyon speciálissá vált a mesterszakok igénye. Az internet is mindennapos használatná vált az intézményekben. Mindezek miatt új és növekvő kihívássá vált a digitális tananyagok készítése. A szakkönyvkiadás megbízható és tervezhető egyetemi hallgatói piaca a ezek miatt válságba került. Lecsökkentek a példányszámok, átalakultak a támogatási pályázati rendszerek.

A papír alapú tankönyvek átdolgozását vagy új művek elkészítését pénzügyileg a kiadók nehezen viselték. Általánossá váltak a változatlan utánnyomások és lecsökkentek a példányszámok, amely következménye a veszteségesse váló szakkönyvkiadás lett. A káros folyamat az évtized végére felgyorsult, és fenntarthatatlanná vált a korábban jól működő intézeti jegyzet- és szakkönyv-ellátás. Sorozatosan szűntek meg a helyi értékesítési helyek.

Szakkönyvválság–szakkönyvéhség

A papír alapú szakkönyvek támogatását előbb az oktatási tárca szüntette meg, mivel az uniós támogatások a digitális változatot segítették, ezek elkészítése viszont kikerült a hagyományos szakkönyvkiadók feladataiból. A földművelésügyi tárca sem talált támogatási forrást az uniós rendszerben, mivel feladata a terület alapú támogatások, a gépesítés, az ültetvények megújítása lett.

Némi reményt az Agrárkamara újjáalakulása (2013) jelentett, mivel a kamara falugazdászait el akarta látni szakismeretekkel. 220 agrárkamarai helyiségben szakkönyvtár létesítését határozta el, és ezek ellátására pályázatot hirdetett, amely két évvel meghosszabbította a szakkiadók újdonságkiadását.

A válságot jelezte az újdonságok eltűnése, a könyvek átdolgozásának hiánya, a terjesztés beszűkülése. Új lehetőséget az internethez köthető csomagküldő módszer létrehozása kínált. Újdonságok hiányában azonban ez a módszer lecsökkentette a példányszámokat, költségessé tette a forgalmazást.

Meghatározó értékesítési lehetőséget kínáltak a mezőgazdasági kiállítások és vásárok. Sajnos a választék csökkenése alapján jól érzékelhetővé vált a szakkönyvhiány, amit szakkönyvéhségnek nevezünk el. Mindezek miatt egyre nőtt a szakkönyvkiadás vesztesége. A szakkönyvkiadók ezt a növekvő veszteséget a piacgazdasági körülmények között egyre inkább nem vállalták, tevékenységüket lecsökkentették, majd megszüntették.

Így járt a Mezőgazda Kiadó is, amelyet a *Mediaworks Hungary Zrt.* 2022-ben felszámolt. A sokszínű mezőgazdasági szakkönyvkiadás rendszerszerű működése véget ért. Esetleges szórványos könyvkiadás vált jellemzővé.

Utószó

Az eseménynaptárt nem a mezőgazdasági szakkönyvek megjelenési irodalomjegyzékének szántam. Nem is tudtam volna megcsinálni a több évtizedes kiadványok összesítését, ugyanis számuk megközelítette a 10 000 címet (kb. 9600–9700 cím).

Az eseménynaptár a kiadói tevékenység hátterét mutatja be, különös tekintettel a meghatározó szakkönyvkiadási eseményekre.

Mivel dokumentációs értéke van írásomnak, az események, a szerzők, a művek adatai számtalanszor megjelennek. Ezek hitelesítésére Gallyas Csabát kértem fel, aki agrármérnök a múlt század hatvanas éveinek elején (1964) került a Mezőgazdasági Könyv- és Folyóiratkiadó Vállalathoz. Itt szerkesztőként, aztán főszerkesztőként, végül igazgatóként volt közreműködője a szakkönyvkiadásnak. A rendszerváltást követően pedig a teljes magyar könyvkiadásban volt miniszteri munkatárs. Új megbízatásában is követte a hazai mezőgazdasági könyvkiadás eseményeit.

Szakmai ismeretei alapján vállalta a lektori munkát, számos helyen javította az adatokat, így lett írásom hitelesítője. Befejezésül idézek lektori véleményéből:

„...Ámulva, meghatottan futottam át először az Eseménynaptárt. Milyen egyszerű, pontos fogalmazás, könnyen érthető, szakszerű mondatok: mondhatni velős szöveg. Azután, amikor igazán nekiveselkedtem, jött a java. A válogatott kiadványok sora tükrözi a korabeli politikai, kulturális gondolkodást, a gazdasági, a gazdálkodási helyzetet agrárgazdaságunkban. Másrészt láttatják és inspirálják a fejlődés lehetséges útjait, távlatait, könyvkiadásunk teljes spektrumát. Ez nagyjából azokból a nagy szakterületekből áll, mint - *alaptudományok*, - *természettudományok*, - *agrárgazdálkodás*, - *élelmiszeripar*, valamint - *a vidéki gazdálkodók, a parasztság régi-új hagyományai, életmódja*.”

„...A kéziratok elkészítésére és lektorálására igyekezett a kiadó az egyetemi, egyéb oktatási intézmények, kutatóhelyek, a kiváló gyakorlati gazdálkodókat, olykor külföldi szakembereket, szakértőket megnyerni. A sorozatok témáiból, címeiből, indulási éveiből és időrendjükből világos összefüggések fedezhetők föl az agrárgazdaság fejlődési igényeiről, szükségességéről, a kiadó jó alkalmazkodásával, inspiráló szerepével.”

„Lelkes Lajos munkájának minden sora tisztelgés az agrárszakkönyvkiadás valamennyi munkatársa előtt. Egyben ezzel az Eseménynaptárral megalkotta a Magyar Mezőgazdasági Szakkönyvkiadás diadalmenetét. Nem rajta múlt, hogy dízsírhely lett belőle...”

A tartalom

Előszó helyett.	2
Bevezetőül	3
Megalakul a szocialista mezőgazdasági könyvkiadó.	3
A sorozatok lettek a kezdeti időszak tudásközvetítői.	4
Időtálló szakkönyvek megjelenése az ötvenes években.	4
Muraközy Tamás a lexikonszerkesztő	6
Megjelentek a kertbarát mozgalom igényei (1968).	6
Az élelmiszer-tudomány és -ipar új kiadói feladatot jelentett	7
A természetismeret könyvei is a sikerkönyvek között	8
A környezetvédelem tudományterületével bővült a kiadói feladat	8
A biogazdálkodás eszméi is beszűrődtek a „vasfüggönyön”	9
A támogatott, túrt és tiltott (3T) politikai irányítás a mezőgazdasági könyvkiadásban	9
Rendszerváltozás: új kiadók születnek a piacgazdaságban	10
Szakkönyvhiány és piaci kereslet alakult ki.	10
A felsőoktatási tankönyvkiadásról.	11
Új pályázati rendszer jön létre	12
A Mezőgazdasági Könyvhónap megújulásának kezdeti évei	13
A határon túlra is ellátogatott a Mezőgazdasági Könyvhónap	14
Értelmező- és szakszótárak az oktatás és a tudomány segítésére	14
Szakkönyvek a védett természeti értékekről	15
Robbanásszerű igény jelent meg a lótenyésztés, a lovaskultúra iránt	16
A paraszti hagyományokat is közvetítette az agrárkönyvkiadás	16
A „Könyvistálló” szerepe a mezőgazdasági szakkönyvek terjesztésében.	17
Az Európai Unió és az internet hatása a szakkönyvkiadásra.	19
Szakkönyvválság–szakkönyvéhség	19
Utószó	20

